Vojko Veršnik

Glasbeno življenje upokojencev na slovenskem Koroškem

Osrednji namen doktorske disertacije je bil raziskati in prikazati glasbeno življenje upokojencev na slovenskem Koroškem ter na temeljih aplikativne etnomuzikologije predlagati strategije za izboljšave ugotovljenega stanja. Disertacija na 355 straneh obsega pet poglavij in vsebuje 80 prilog (grafov, tabel, fotografij). Uvodno poglavje predstavlja teoretična in metodološka izhodišča disertacije. Sledijo poglavja, ki obravnavajo upokojence in glasbo na splošni ravni (drugo poglavje), na Slovenskem (tretje) ter na slovenskem Koroškem (četrto). Med drugim in četrtem poglavjem se proporcionalno zmanjšuje poudarek na dognanjih drugih avtorjev in se povečuje pomen avtorjevega empiričnega raziskovalnega dela. V petem poglavju je v ospredju potencial aplikativne etnomuzikologije za izboljšanje ugotovljenega stanja, predstavljen pa je tudi primer učinkovite aplikacije raziskovalnih dognanj v konkretnem projektu. Disertacijo sklenejo Zaključek ter Viri in literatura.

Gre za prvo obsežnejšo etnomuzikološko študijo v slovenskem znanstvenem prostoru, ki obravnava glasbene aspekte tretjega življenjskega obdobja. Študija temelji na večletnem terenskem raziskovalnem delu ter na kritičnem vpogledu v relevantne študije drugih avtorjev, ki so raziskave opravili v drugih delih sveta. Na podlagi tega je bilo ugotovljeno, da Slovenija ne zaostaja zgolj v organizirani rabi glasbe za dobrobit starejših, ampak na celotnem področju socialne geriatrije, gerontologije in gerontagogike, kar kaže na potrebo po strateškem sistemskem pristopu.

V ospredju obravnave današnjih in polpreteklih glasbenih aktivnosti in praks koroških upokojencev je človek v široko zajetem sociokulturnem kontekstu, s posebnim poudarkom na njegovi interakciji z glasbo, in ne glasba kot produkt. Z vidika raziskovanja od globalnega k lokalnemu je predstavljenih več primerov dobrih praks različnih osebnosti iz današnje generacije upokojencev, tako na tujem in v Sloveniji nasploh kot tudi na slovenskem Koroškem.

Dejavnosti upokojencev potekajo znotraj krovne Zveze društev upokojencev Slovenije in drugih njim namenjenih organizacij, ustanov in društev. Upokojenci so v organizirani obliki glasbeno najbolj aktivni na lokalnem nivoju, bodisi v čisto upokojenskih bodisi v starostno mešanih skupinah. Med vsemi prednjačijo vokalne skupine, poleg njih pa v nekaterih regijah delujejo upokojenske folklorne skupine in veteranske godbe. Izbira je privilegij predvsem tistih, ki stanujejo "doma", medtem ko so tisti, ki stanujejo "v domu" (za starejše občane), bolj odvisni od ponudbe posameznega doma. Iz izsledkov raziskave je razvidno pestro glasbeno življenje v teh domovih, glasbene aktivnosti v njih pa so po vsej Sloveniji precej podobne. Med njimi izstopa petje, stanovalci se najbolj identificirajo z ljudsko ali ponarodelo pesmijo, od glasbil pa je najbolj prisotna harmonika.

V osrednjem delu disertacije so glasbene aktivnosti koroških upokojencev obravnavane z vidika poslušanja, izvajanja, estetskega vrednotenja ter funkcij in rab glasbe.

Starejši na Koroškem so večinoma dejavni v pevskih zborih (moških, ženskih ali mešanih), ki ponekod pri čisto upokojenskih skupinah zaradi problematike staranja izgubljajo članstvo in prehajajo v manjše vokalne skupine. Čeprav je bilo veliko sogovornikov v preteklosti dejavnih prav na področju narodnozabavne glasbe, pa tovrstnih ansamblov med upokojenci skoraj ne zasledimo več. Izjeme so manjše priložnostne zasedbe (npr. trio ali kvartet) in skupine ljudskih godcev/godk in pevcev/pevk. Na področju folklornih plesov deluje kot "čista" upokojenska zasedba na Koroškem le starejša sekcija Folklorne skupine KD Prežihov Voranc iz Raven na Koroškem (z nekaj mlajšimi izjemami še Folklorna skupina Majstrski iz Mislinje). Med dvanajstimi koroškim pihalnimi orkestri ni veteranske godbe.

Ker je tradicijska ljudska glasba močno zaznamovala mladost koroških upokojencev, so si v največji meri okoli nje in njej sorodnih zvrsti ustvarili tudi lastni tako pasivni kot tudi aktivni repertoar. Slednji se sicer razlikuje glede na področje delovanja in posamezne skupine, vendar je na vokalnem področju zelo prisotna ljudska in ponarodela pesem v različnih (zborovskih oz. vokalnih) priredbah. Značilni občutek koroških upokojencev za estetsko interpretiranje teh pesmi je v disertaciji poimenovan "*koroški občutek*".

Posebne pozornosti so v disertaciji deležne funkcije in rabe glasbe, saj lahko šele skozi razumevanje pomene, vloge, učinke in moč glasbe pri koroških upokojencih. Raziskava je pokazala, da pri njihovih glasbenih aktivnostih ne gre zgolj za zabavo, ampak tudi za druge vidike, kot so izobraževanje, izražanje čustev, vpliv na posameznika (na vedenje, počutje, razpoloženje in zdravje) ter prispevek h kulturi. Analiza glasbenih parametrov je omogočila razumevanje njihovega odnosa do glasbe in potrebe po njej. Glasba jim predstavlja sprostitev, pogosto tudi uteho, miselno vadbo, način izražanja, nekaterim pa celo način življenja.

Študija ugotavlja, da je večina žensk, predvsem zaradi družinskih obveznosti, postala glasbeno aktivna šele v tretjem življenjskem obdobju, ko so glasbene aktivnosti njihovih partnerjev že upadale ali celo prenehale. Iz raziskave je razvidno tudi, da je glasba v današnjem času izgubila močno povezovalno funkcijo, ki jo je imela v času njihove mladosti, za kar je deloma odgovoren tudi tehnološki napredek.

Disertacijo zaznamujeta dve posebnosti. V metodološkem pogledu gre za poskus eksperimentalne etnografije, ki temelji na ozaveščenem odnosu med vlogama, ki ju pooseblja avtor: vlogo glasbenika, ki je bil integralni del (nekaterih) življenjskih zgodb koroških upokojencev, ter vlogo etnomuzikologa, ki raziskuje te življenjske zgodbe in jih razlaga v širšem kontekstu povezav med glasbo in ljudmi v tretjem življenjskem obdobju. V organizacijskem in idejnem pogledu izstopa zadnji del disertacije, ki na teoretičnih temeljih aplikativne etnomuzikologije nadgrajuje običajne cilje raziskovalnega dela ter demonstrira uporabo doseženih znanj in razumevanj v dobrobit obravnavane populacije.

Tak primer je enoletni projekt "Poklonimo jim pesem", ki je bil namenjen predvsem starostnikom v koroških domovih za starejše občane. Njegov osnovni namen je bil skozi glasbeno interakcijo dveh različnih generacij doseči čim večjo medsebojno korist

za obe skupini. Na podlagi predhodne raziskave je bil določen repertoar, s katerim so se upokojenci najbolj identificirali, Pevsko društvo Alenčice pa je skozi nastope pod avtorjevim vodstvom uspelo vzpostaviti učinkovito medgeneracijsko komunikacijo. Čeprav v projektu niso bile merjene dolgoročne posledice, je ta glede na kasnejše analize presegel zadane osnovne cilje in namen, hkrati pa je z različnimi predstavitvami (tudi na simpozijih) odigral pomembno vlogo ozaveščanja javnosti in dobil nove, tudi mednarodne razsežnosti.

Celotna terenska raziskava temelji na opazovanju z udeležbo, pri zbiranju informacij pa je prevladoval kvalitativni pristop, najpogosteje v obliki poglobljenih intervjujev. V njih so se kot odličen komunikacijski pripomoček za miselno vračanje v preteklost izkazale fotografije iz konteksta glasbenih dejavnosti intervjuvancev. Celoten proces je bil dokumentiran z video in avdio snemalno ter fotografsko opremo. Disertacija pod mentorstvom prof. dr. Svaniborja Pettana razkriva sedanje in polpreteklo glasbeno in siceršnje življenje upokojencev na slovenskem Koroškem.

Obranjeno 17. junija 2016 na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.